

EVTAD-I ERBAA (ANADOLU'NUN DÖRT MANEVİ DİREĞİ) KONUSUNDA YEREL HALKIN FARKINDALIK DÜZEYİNİN ÖLÇÜLMESİNE DAİR ÖLÇEK GELİŞTİRME

Development of Scale to Measure the Level of Awareness of the Local People on Evtad-ı Erbaa (Four Spiritual Poles of Anatolia)

Ümit ÇELEBİCAN

Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İnanç Turizmi Bölümü

nahit-37@hotmail.com

Orcid ID: 0000-0002-8659-4123

Dr. Öğretim Üyesi Muharrem AVCI

Kastamonu Üniversitesi, Turizm Fakültesi

mavci@kastamonu.edu.tr

Orcid ID: 0000-0002-0264-1181

Öz

Bu çalışmada Anadolu'nun dört manevi direği (Evtad-ı Erbaa) olarak bilinen; Mevlâna, Hacı Bektaş Veli, Hacı Bayram-ı Veli ve Şeyh Şaban-ı Veli ile bu velilere ait müze, türbe ve külliyeler hakkında farkındalık durumunu ölçmek için geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirmek amaçlanmıştır. Bu amaçla Konya, Nevşehir, Ankara ve Kastamonu illerinde ikamet eden 20 yaş üzeri bir örneklem kitle belirlenmiş, ilgili literatür taranarak ölçek maddeleri havuzu oluşturulmuş, uzman görüşleri alınmış ve analizler yapılarak formun son şekli ortaya konmuştur. Çalışmada nicel araştırma yaklaşımı, kolayda örnekleme ve betimsel tarama tekniklerinden yararlanılmıştır. Geliştirilen ölçek, üç bağımsız bölümden oluşmaktadır. Bölümlerin ilki "İnanç Turizmi Ölçeği" 6 faktör, 28 maddeden; ikinci bölüm "Evtad-ı Erbaa Kavramı Ölçeği" 1 faktör 10 maddeden, son bölümse "Evtad-ı Erbaa Farkındalık Durumu Ölçeği" 3 faktör 16 maddeden oluşmuştur. Sonuç olarak geliştirilen bu ölçeğin Evtad-ı Erbaa konusunda ulusal ve yerel halkın farkındalık düzeyinin ölçülmesine dair faydalı bir araç olacağı öngörülmektedir.

Anahtar kelimeler: İnanç Turizmi, Evtad-ı Erbaa, Farkındalık, Ölçek

Abstract

In this study, it was aimed to develop a valid and reliable measurement tool to measure the awareness level about the four spiritual pillars of Anatolia (Evtad-ı Erbaa); Mevlana, Hacı Bektaş Veli, Hacı Bayram-ı Veli and Şeyh Şaban-ı Veli and the museums, tombs and complexes belonging to these saints. For this purpose, a sample of people over the age of 20 residing in Konya, Nevşehir, Ankara and Kastamonu provinces was determined, the relevant literature was reviewed and a pool of scale items was created, expert opinions were received and analyses were made to reveal the final form of the

form. Quantitative research approach, convenience sampling and descriptive scanning techniques were used in the study. The developed scale consists of three independent sections. The first section is the "Religious Tourism Scale" consisting of 6 factors and 28 items, the second section is the "Evtad-1 Erbaa Concept Scale" consisting of 1 factor and 10 items, and the last section is the "Evtad-1 Erbaa Awareness Status Scale" consisting of 3 factors and 16 items. As a result, it is anticipated that this developed scale will be a useful tool for measuring the level of awareness of national and local people on the subject of Evtad-1 Erbaa.

Key words: Faith tourism, Evtad-i Erbaa, Awareness, Scale

Giriş

İnanç turizmi, alternatif bir turizm türüdür. Turizm türlerini ayrıntılı olarak ele almış ve başlıklar hâlinde kitle turizminin yanında alternatif turizm türlerinden de bahsetmişlerdir (Kozak, Kozak ve Kozak, 2021: 21-47). Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere pek çok turizm türünün mevsim ve iklim koşullarına bağlı olarak gerçekleştirilebildiği görülürken bu araştırmanın da konusu olan inanç turizminin yılın her ayında gerçekleştirilebilme avantajının olduğu görülmektedir (İbret vd., 2015: 265). İnanç turizmi, inançlardan hareketle dinî gereklilikleri yerine getirmek veya dinî açıdan önemli görülen yerleri ziyaret etmek için kutsal kabul edilen mekânlarda en az bir gece konaklama koşuluyla gerçekleşen geçici seyahatlerden ortaya çıkmıştır. Bu seyahatler sonucunda hem ekonomik hem de sosyal nitelikli olay ve ilişkiler oluşmaktadır (Karaman ve Usta, 2006: 473; akt. Güzel, 2016: 90). Bununla birlikte Türkiye, bulunduğu konum itibarıyla kültür ve inanç turizmi bakımından yüksek potansiyele sahiptir zira geçiş noktaları üzerindeki ülke, farklı medeniyetlere ev sahipliği ettiğinden yerli ve yabancı turistlerin ilgi odağı durumundadır (Baykan, 2007: 45; Karagöz, 2008: 149-150). Anadolu coğrafyasının ilmî, sosyal, felsefi gibi pek çok yönden aydınlanmasına ve gelişmesine önemli katkılar veren Evtad-1 Erbaa Anadolu'nun dört manevi direği olarak kabul edilmektedir. Evtad-1 Erbaa yani Hz. Mevlâna Celaleddin Rumi, Hacı Bektaş Veli, Hacı Bayram Veli ve Şeyh Şaban-ı Veli'nin buldukları iller, Türkiye turizminde, Kültür ve İnanç Turizmi çerçevesinde önemli bir yere sahiptir. Bu bakımdan Konya, Nevşehir, Ankara ve Kastamonu illerinin önemli turizm potansiyeline sahip olduğu söylenebilir (Avcı ve Doğan, 2020: 208). Dolayısıyla bu çalışmada Anadolu'nun dört manevi direği (Evtad-1 Erbaa) olarak kabul edilen Hz. Mevlâna Celaleddin Rumi, Hacı Bektaş Veli, Hacı Bayram-ı Veli ve Şeyh Şaban-ı Veli ile bu velilere ait müze, türbe ve külliyeler hakkında farkındalık oluşturmak; Konya, Nevşehir, Ankara ve Kastamonu illerinde yaşayan 20 yaş ve üzeri farklı yaş grubundaki ve sosyo-ekonomik durumdaki bireyler tarafından bu unsurların bilinirlik ve farkındalık oranlarını ölçmek ve veri sağlamak amacıyla literatürde bu konuyla ilgili önceden geliştirilmiş bir ölçek bulunmaması nedeniyle ölçek geliştirmek amaçlanmıştır. Böylece geliştirilecek bu ölçek literatürdeki bu boşluğu dolduracaktır. Araştırmanın içeriği, Evtad-1 Erbaa (Hz. Mevlâna Celaleddin Rumi, Hacı Bektaş Veli, Hacı Bayram-ı Veli ve Şeyh Şaban-ı Veli) hakkında farkındalık ölçeğinin oluşturulması ile ilgilidir. Böylece "Evtad-1 Erbaa (Anadolu'nun Dört Manevi Direği) Konusunda Farkındalık Düzeyi Ölçeği" adı verilerek geliştirilen bu ölçek, demografik durum bilgisi ve her biri bir ölçek olan üç

bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm, inanç turizminin kültürel, sosyal ve ekonomik yapı üzerindeki etkilerini; ikinci bölüm, kavram olarak Evtad-ı Erbaa'nın farkındalık düzeyini; üçüncü bölüm, Evtad-ı Erbaa'ya (Hz. Mevlâna Celaleddin Rumi, Hacı Bektaş Veli, Hacı Bayram-ı Veli ve Şeyh Şaban-ı Veli) ait farkındalık durumunu ölçmek için geçerli ve güvenilir bir ölçek geliştirmek amacıyla hazırlanmıştır.

Ölçeğin geliştirilmesinde Anket Geliştirme adlı makale (Büyüköztürk,2005: 133-151) ve maddelerin hazırlanması aşamalarında ilgili literatür taranmış olup Evtad-ı Erbaa'nın Kültür Turizmi İçerisindeki Yeri, Bilinirlik Düzeyi: Kastamonu Örneği (Avcı ve Doğan, 2020: 209-214) Hacı Bayram-ı Velî / IV. Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu (Göktaş ve Alkan, 2019: 16-18), İnanç Turizmi: Kastamonu İli Turizm Alt Yapısına Katkısı (Tan ve Yıldırım, 2019: 87-90), Cumhuriyet Dönemi Mevleviliğinde Yapısal Dönüşümün Kaynakları ve Günümüz Mevleviliği (Kaygusuz, 2020: 166), Mevlâna'nın Yazı Dili Niçin Farsçadır (Çağatay, 1983: 37), Mevlana'nın Yedi Öğüdü: Evrensel Erdemler, Kozmik Temellendirmeler ve Aidiyet Meselesi (Yaran, 2007: 43-47), Turistlerin Karar Verme Sürecinin Amaca Yönelik Davranış Modeli İle Değerlendirilmesi: Mevlana Şeb-i Arus Törenleri Örneği (Başoda ve Aylan, 2014: 100-102), Şeb-i Arus Törenlerine Katılan Yerli Turistlerin Kültür Turisti Tipolojileri (Saçlı ve Ersöz, 2019: 93), Ziyaretçilerin Şeb-i Arus Mevlana'yı Anma Törenlerine Katılım Nedenlerinin Demografik Özellikler Açısından İncelenmesi (Toklu ve Pekerşen, 2020: 307), Halvetilikte Müziğe Karşı İnanç ve Tutumların İncelenmesi (Adar, 2012: 16-21), Ahmed Yesevî ve Hacı Bektaş Velî (Korkmaz, 2001: 326), Velayetname'ye Göre Hacı Bektaş Veli (Duran, 2010: 134), Hoca Ahmet Yesevî'de Âlim ve Sûfî Tiplemesi (Arslan ve Ussainova, 2021: 855), Hacı Bektaş Veli Anma Törenleri ve Kültür Sanat Etkinlikleri Hakkındaki Haberler: Bir İçerik Analizi (Küçüközyiğit, 2015: 44-46), Hacı Bayram Veli ve Bayramiliğin Osmanlı İmparatorluğu'nda Siyaset ve Devlet Yönetimine Etkisi (Çalışkan, 2017: 384-385), IV. Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu 11 Mart 2019 (Alkan, 2019: 228-230), İnanç Turizmi Merkezi Olarak Mevlana Müzesi ile Şeyh Şaban-ı Veli Külliyesi'nin Değerlendirilmesi (Çam ve Çılgınoğlu, 2020: 351-352) ve İnanç Turizminde Merkezler ve Bölge İnsanının Bu Merkezlerle Etkileşimi: Kastamonu Örneği (Çılgınoğlu ve Helveci, 2022: 1521) adlı araştırmalardan yararlanılmıştır. Bu çalışmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. "Evtad-ı Erbaa (Anadolu'nun Dört Manevi Direği) Konusunda Farkındalık Düzeyi Ölçeği", yerel ve ulusal düzeyde farkındalığı belirlemek için uygun ve geçerli bir ölçek midir?
2. "Evtad-ı Erbaa (Anadolu'nun Dört Manevi Direği) Konusunda Farkındalık Düzeyi Ölçeği", yerel ve ulusal düzeyde farkındalığı belirlemede güvenilir bir ölçek midir?

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, veri toplama aracı, verilerin analizi ve yorumlanması ile evren ve örneklem açıklanmıştır.

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, nicel araştırma yaklaşımı kullanılmıştır. Kastamonu Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan 09/03/2023 tarih ve 27 Karar sayılı izinlerinin alınması sonrasında, gönüllü katılımcılara çalışma hakkında bilgi verilmesinden sonra Google Formlar üzerinden hazırlanan ankette ana kütle içerisinde seçilecek örnek kesimin araştırmacının / araştırmacıların kararına göre belirlendiği, tesadüfi olmayan ve verilerin ana kütlede en kolay ve hızlı biçimde elde edildiği (Aaker, Kumar ve Day, 2007; Malhotra, 2004; Zikmund, 1997); gönüllü olan herkesin örneklem içerisine katılabildiği ve denek bulma işleminin hedeflenen örneklem sayısına ulaşıncaya kadar sürdüğü (Ural ve Kılıç, 2011) örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme ve geniş gruplar üzerinde yürütülen, gruptaki bireylerin bir olgu ve olayla ilgili görüşlerinin, tutumlarının alındığı, olgu ve olayların betimlenmeye çalışıldığı araştırmalarda kullanılan betimsel tarama (Karakaya, 2012: 59) yöntemlerinden yararlanılmıştır.

Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada, gerekli izinlerin alınması sonrasında, Evtad-1 Erbaa hakkında ölçek geliştirmek amacıyla Google Formlar kanalıyla oluşturulan anket uygulaması yapılmıştır. Kullanılan anket, demografik durum bilgisi dışında "İnanç Turizmi Ölçeği", "Evtad-1 Erbaa Kavramı Ölçeği" ve "Evtad-1 Erbaa Farkındalık Durumu Ölçeği" olarak adlandırılan üç bağımsız bölümden oluşmaktadır.

Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Araştırmada ulaşılan nicel verilerin analizi SPSS İstatistik Programı ile yapılmıştır. Elde edilen verilerin analizi ve yorumlanması ile ölçek geliştirme aşamalarına Tablo 1'de yer verilmiş ve bu aşamalar açıklanmıştır.

Tablo 1. Evtad-1 Erbaa (Anadolu'nun Dört Manevi Direği) Konusunda Farkındalık Düzeyi Ölçeğinin Geliştirilmesi Aşamaları

Aşamalar	
1.	İlgili literatür taranarak madde havuzunun oluşturulması
2.	Oluşturulan madde havuzu ile ilgili alan ve dil uzmanlarından görüşlerin alınması ve anketin oluşturulması
3.	Pilot uygulamalar için Etik Kurul izinlerinin alınması
4.	Araştırmanın konusu olan Evtad-1 Erbaa illerindeki birinci gruba pilot uygulamanın yapılması

5. Elde edilen verilerle güvenilirlik ve normallik analizlerinin yapılması
6. Açımlayıcı faktör analizlerinin yapılması ve uyum sağlamayan maddelerin ölçekten çıkarılması
7. Araştırmanın konusu olan Evtad-1 Erbaa illerindeki ikinci gruba pilot uygulamanın yapılması
8. Elde edilen verilerle doğrulayıcı faktör analizinin yapılması
9. Uyum sağlamayan maddelerin ölçekten çıkarılmasıyla ölçeğe son şeklinin verilmesi

---

1. Öncelikle inanç turizmi ve Evtad-1 Erbaa ile ilgili literatür taraması yapıp madde havuzu oluşturulmuştur. Madde havuzunda ölçeğin ilk bölümü 43, ikinci bölümü 11, son bölümü ise 28 madde olmak üzere 3 bağımsız bölüm belirlenmiştir.

2. Maddelerin hazırlanmasında alan ve dil uzmanlarının görüşleri alınmış; uzman görüşleri doğrultusunda minör düzeyde düzeltmeler ve madde ilaveleri yapılmıştır. Anket, beşli Likert tipi şeklinde hazırlanmıştır. Dereceleri Kesinlikle Katılmıyorum (1), Katılmıyorum (2), Kararsızım / Orta Düzeyde Katılıyorum (3), Katılıyorum (4), Kesinlikle Katılıyorum (5) olarak puanlanmıştır.

3. Kastamonu Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan pilot uygulamalar için araştırma izni alınmıştır.

4. Google Formlar kanalıyla Konya, Nevşehir, Ankara ve Kastamonu illerinde yaşayan ve 342 gönüllü katılımcının oluşturduğu birinci gruba pilot uygulama yapılarak veriler toplanmıştır.

5. İlk gruba yapılan pilot uygulama ile elde edilen verilerin analizleri yapılmıştır. Öncelikle Cronbach's Alpha ölçüm güvenilirliğine bakılmış, güvenilirlik katsayısı birinci bölümde 0,917, ikinci bölümde 0,879, üçüncü bölümde 0,918 bulunmuştur. Dolayısıyla ölçümlerin güvenilir olduğu; Normallik Analizinde ise İnanç Turizmi, Evtad-1 Erbaa Kavramı ve Evtad-1 Erbaa Farkındalık Durumu sonuçlarının normal dağılım gösterdiği görülmüştür.

6. Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) yapılmış ve analiz sonuçlarına göre ölçeğin ilk bölümü olan İnanç Turizmi Ölçeğinin Faktör Analizinin uygunluğunu incelemek için yapılan Keiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett Sphericity testi sonuçları anlamlı çıkmış, KMO katsayısı 0,892 ve Barlett testi için anlamlılık $p < 0,05$ olarak tespit edilmiş, İnanç Turizmi Ölçeğinin 6 faktörden oluştuğu görülmüştür. İnanç Turizminin Kültürel ve Evrensel Etkileri, İnanç Turizminde Günübürlükçiliğin Önlenmesi, İnanç Turizmi Merkezleri ve Bu Merkezlere Ziyaretlerin Artırılması, İnanç Turizmi Merkezlerinin Yörede Yaşayanlara Etkisi ve Ziyaret Edilememeye Nedenleri, İnanç Turizminin Geliştirilmesinde Yararlanılabilecek Yöntemler ve Evtad-1 Erbaa Şehirleri olarak adlandırılan bu faktörlerin AFA sonucunda toplam madde sayısı 10 madde çıkarılarak 33'e indirilmiştir. İkinci bölüm olan Evtad-1 Erbaa Kavramı Ölçeğinin yapılan faktör analizinin uygunluğunu incelemek için yapılan Keiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett Sphericity testi sonuçları anlamlı çıkmıştır. KMO katsayısı 0,925 ve Barlett testi için anlamlılık $p < 0,05$ olarak tespit edilmiştir. Ölçeğin faktör analizi için uygun olduğu ortaya çıkmış ve yapılan faktör analizi sonucu Evtad-1 Erbaa Kavramı Ölçeğinin 1 faktörden oluştuğu görülmüştür. Bu faktöre Evtad-1 Erbaa ve Önemi adı verilmiş AFA

sonucunda 1 madde eksilti olarak bölümün madde sayısı 10'a düşürülmüştür. Ölçeğin son bölümü olan Evtad-1 Erbaa Farkındalık Durumu Ölçeğinin yapılan faktör analizinin uygunluğunu incelemek için yapılan Keiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett Sphericity testi sonuçları anlamlı çıkmış, KMO katsayısı 0,916 ve Barlett testi için anlamlılık $p < 0,05$ olarak tespit edilmiş, ölçeğin faktör analizi için uygun olduğu ortaya çıkmış, Evtad-1 Erbaa Farkındalık Durumu Ölçeğinin 3 faktörden oluştuğu görülmüştür. Faktörlere sırasıyla Hacı Bektaş Veli ve Hacı Bayram-1 Veli'nin Felsefe ve Etkileri, Şeyh Şaban-1 Veli'nin Felsefe ve Etkileri ve Mevlana Celaleddin Rumi'nin Felsefe ve Etkileri olarak adlandırılan faktörlerin toplam madde sayısı AFA sonucunda toplam madde sayısı 9 madde çıkarılarak 19 maddeye indirilmiştir.

7. Evtad-1 Erbaa şehirlerinde 296 gönüllü katılımcıya doğrulayıcı anket uygulaması yapılmıştır.

8. İkinci anket uygulamasında elde edilen veriler Doğrulayıcı Faktör Analizine (DFA) tabi tutulmuştur.

9. DFA'da her bölümün uyum iyiliğine bakılmış ve analiz sonucunda ilk bölümden 5, son bölümden 3 madde çıkarılmıştır. Sonuç olarak "Evtad-1 Erbaa (Anadolu'nun Dört Manevi Direği) Konusunda Farkındalık Düzeyi Ölçeği"nde ilk bölüm 28, ikinci bölüm 10, son bölüm 16 madde olarak belirlenmiş ve ölçeğe son şekli verilmiştir.

Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evreni; 2023 yılı itibarıyla Evtad-1 Erbaa'nın (Mevlana, Hacı Bektaş Veli, Hacı Bayram-1 Veli ve Şeyh Şaban-1 Veli) bulunduğu Konya, Nevşehir, Ankara ve Kastamonu illerinde en az son üç yıl yaşayan 20 yaş ve üzeri farklı yaş grubundaki ve sosyo-ekonomik durumdaki bireylerden oluşmaktadır. TÜİK (2022) verilerine göre evren, Ankara ilinde 2.046.600'ü erkek, 2.146.614'ü kadın olmak üzere toplam 4.193.214; Kastamonu ilinde 144.188'i erkek, 149.198'i kadın olmak üzere toplam 293.386; Konya ilinde 767.722'si erkek, 799.101'i kadın olmak üzere toplam 1.566.823 ve Nevşehir ilinde ise 108.608'i erkek, 114.370'i kadın olmak üzere toplam 222.978'dir. Örneklem ise bu illerden gönüllü olarak kolayda örnekleme yöntemiyle seçilmiş anket katılımcılarından oluşmaktadır. Çalışma için iki anket uygulaması yapılmıştır. İlk ankette katılımcı sayısı 342'dir. 103'ü kadın, 239'u erkek ve 240'ü evli olan çalışma grubunun çoğunluğunu 244 katılımcıyla 28-58 arası yaş grubu oluşturmaktadır. 231'i ön lisans / lisans, ilk ve orta öğretim 39, lisansüstü mezunları ise 72 katılımcıdan oluşmaktadır. Katılımcıların 29'u herhangi bir işte çalışmazken 241'i kamu ve özel sektör çalışanı; 194'ü 13501-17501 TL ve üzeri aylık gelire sahipken 64'ü 0-8500 TL arası aylık gelire sahiptir. Ayrıca Konya ilinden 40, Nevşehir ilinden 70, Ankara ilinden 71 ve Kastamonu ilinden 161 katılımcının ilk ankete katıldığı görülmüştür. İkinci (doğrulayıcı) anketin katılımcı sayısı ise 119'u kadın, 177'si erkek ve 198'i evli olmak üzere 296'dır. Çalışma grubunun çoğunluğunu 201 katılımcıyla 28-58 arası yaş grubu oluşturmaktayken 20-27 yaş arası katılımcı sayısı 95'tir. 191'i ön lisans / lisans, ilk ve orta öğretim 34, lisansüstü mezunları ise 71 katılımcıdan oluşmaktadır. Katılımcıların 23'ü herhangi bir işte çalışmazken 244'ü kamu ve özel sektör çalışanı; 183'ü 13501-17501 TL ve üzeri aylık gelire sahipken 57'si 0-8500 TL arası aylık gelire sahiptir. Ayrıca Konya ilinden 48, Nevşehir ilinden 81, Ankara ilinden 75 ve Kastamonu ilinden 92 katılımcının ikinci ankete katıldığı görülmüştür.

Bulgular

Bu bölümde Güvenirlik Analizi, Normallik Analizi, Açımlayıcı Faktör Analizi ve Doğrulayıcı Faktör Analizi ile ilgili bulgulara yer verilmiştir.

Güvenilirlik Analizi

Cronbach's Alpha ölçüm güvenilirliği katsayısı "İnanç Turizmi Ölçeği"nde (birinci bölüm) 0,917, "Evtad-1 Erbaa Kavramı Ölçeği"nde (ikinci bölüm) 0,879, "Evtad-1 Erbaa Farkındalık Durumu Ölçeği"nde ise (üçüncü bölüm) 0,918 bulunmuştur. Dolayısıyla ölçümlerin güvenilir olduğu görülmüştür.

Normallik Analizi

İnanç turizmi için normallik analizi yapıldığında üç veri ortaya çıkarılmıştır:

Tablo 2. Normallik Analizi Sonuçları

Ölçekler	X	SS	Çarpıklık		Basıklık	
			Katsayı	Stdhata	Katsayı	Stdhata
İnanç Turizmi	170,46	19,39	-0,702	0,132	0,959	0,264
Evtad-1 Erbaa Kavramı	45,64	7,52	-0,905	0,132	0,483	0,264
Evtad-1 Erbaa Farkındalık Durumu	114,06	15,82	-0,617	0,132	0,407	0,264

Veri seti incelendiğinde kayıp verilerin olmadığı görülmüştür. Yapılan normallik analizine göre basıklık ve çarpıklık katsayıları incelenmiş olup birçok kaynakta (Tabachnick ve Fidell, 2013) geçerli kabul edilen -1,5 ile +1,5 arasında olduğu tespit edilmiştir. Tablo 1 incelendiğinde "İnanç Turizmi", "Evtad-1 Erbaa Kavramı" ve "Evtad-1 Erbaa Farkındalık Durumu" sonuçlarının normal dağılım gösterdiği ve örneklem büyüklüğünün Açımlayıcı Faktör Analizi için yeterli olduğu görülmektedir. Bu nedenle analizler normal dağılıma göre yapılmıştır.

Açımlayıcı Faktör Analizi

İnanç Turizmi Ölçeğinin Faktör Analizi Sonuçları

Tablo 3. İnanç Turizmi Ölçeğinin Faktör Analizi Sonuçları

Madde No	Faktör 1	Madde No	Faktör 2	Faktörlerin Yük Değerleri							
				Madde No	Faktör 3	Madde No	Faktör 4	Madde No	Faktör 5	Madde No	Faktör 6
3	0,776	35	0,873	43	0,694	23	0,693	39	0,780	29	0,748
4	0,755	34	0,862	27	0,673	21	0,679	38	0,758	30	0,608
10	0,753	36	0,823	26	0,650	15	0,657	40	0,665	28	0,521
5	0,734	33	0,790	42	0,635	24	0,650				

8	0,733	37	0,780	20	0,625	12	0,648	
7	0,729	32	0,576	17	0,600	22	0,628	
2	0,688			19	0,584	13	0,578	
Faktörün Ölçeği Açıkladığı 1 Varyans (%)	13,718	12,851		11,178		9,384	6,438	5,653
KMO								0,892
Barlett Küresellik Testi Ki Kare								5280,405
Sd								496
P								,000

Yapılan faktör analizinin uygunluğunu incelemek için yapılan Keiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett Sphericity testi sonuçları anlamlı çıkmıştır. KMO katsayısı 0,892 ve Barlett testi için anlamlılık $p < 0,05$ olarak tespit edilmiştir. Sonuç olarak KMO'nun 0,600'den yüksek değerlerin uygun olduğu göz önünde tutulursa ölçeğin faktör analizi için uygun olduğu ortaya çıkmaktadır (İslamoğlu ve Alnaçık, 2019: 437). Yapılan faktör analizi sonucu İnanç Turizmi Ölçeğinin 6 faktörden oluştuğu görülmektedir.

Maddelerin içerikleri incelenerek faktörlere adlar verilmiştir. İnanç Turizmi Ölçeğinin 1. faktörü "İnanç turizmi farklı kültürlere karşı hoşgörüyü artırır.", "İnanç turizmi ahlaki değerlerin gelişmesine katkı verir.", "İnanç turizmi toplumdaki zararlı alışkanlıkların azalmasına katkı verir." ve "İnanç turizmi kültürel mirasın korunmasına ve gençlere aktarılmasına katkı verir." gibi tutum cümleleri bulunmaktadır. Bundan dolayı 1. faktöre *İnanç Turizminin Kültürel ve Evrensel Etkileri* adı verilmiştir. Ölçeğin 2. faktörü "Turistlerin inanç turizmi talebini günü birlikçi olarak karşılamalarını engellemek için inanç turizmi potansiyeline sahip illerde destinasyonlar oluşturulmalıdır.", "Turizm fakülteleri, turistlerin inanç turizmi talebini günü birlikçi olarak karşılamalarını engellemek için daha etkin çalışmalar yürütmelidir." ve "Turizm müdürlükleri, turistlerin inanç turizmi talebini günü birlikçi olarak karşılamalarını engellemek için daha etkin çalışmalar yürütmelidir." gibi tutum cümleleri bulunmaktadır. Bundan dolayı 2. faktöre *İnanç Turizminde Günübirlikçiliğin Önlenmesi* adı verilmiştir. Ölçeğin 3. faktörü "İnanç turizmi, en eski turizm türlerinden biridir.", "İnanç turizmi, yaz ve kış turizmi gibi kitle turizmlerinin aksine yılın dört mevsiminde gerçekleştirilebilir." ve "Engelli bireylerin inanç turizmi merkezlerini ziyaret edebilmelerini sağlamak için buralarda düzenlemelerin artırılması gerekmektedir." gibi tutum cümleleri bulunmaktadır. Bundan dolayı 3. faktöre *İnanç Turizmi Merkezleri ve Bu Merkezlere Ziyaretlerin Artırılması* adı verilmiştir. Ölçeğin 4. faktörü "İnanç turizmi hayat pahalılığına neden olur.", "İnanç turizmi merkezleri kültürel nedenlerle ziyaret edilmemektedir." ve "İnanç turizmi merkezleri boş zaman yetersizliğinden ziyaret edilememektedir." gibi tutum cümleleri bulunmaktadır. Bundan dolayı 4. faktöre *İnanç Turizmi Merkezlerinin Yörede Yaşayanlara Etkisi ve Ziyaret Edilememe Nedenleri* adı

verilmiştir. Ölçeğin 5. faktöründe “Reklam ve tanıtımlar, inanç turizminin geliştirilmesinde en önemli yoldur.”, “Sosyal medya, inanç turizminin geliştirilmesinde en önemli yoldur.” ve “Eğitim, inanç turizminin geliştirilmesinde en önemli yoldur.” tutum cümleleri bulunmaktadır. Bundan dolayı 5. faktöre *İnanç Turizminin Geliştirilmesinde Yararlanılabilecek Yöntemler* adı verilmiştir. Ölçeğin 6. faktöründe “Nevşehir, inanç turizmi merkezleri bakımından yüksek potansiyele sahiptir.”, “Ankara, inanç turizmi merkezleri bakımından yüksek potansiyele sahiptir.” ve “Kastamonu, inanç turizmi merkezleri bakımından yüksek potansiyele sahiptir.” tutum cümleleri bulunmaktadır. Bundan dolayı 6. faktöre ise *Evtad-1 Erbaa Şehirleri* adı verilmiştir.

Tablo 4. İnanç Turizmi Ölçeğinin Faktör Adları

Faktörün Adı	
Faktör 1	İnanç Turizminin Kültürel ve Evrensel Etkileri
Faktör 2	İnanç Turizminde Günübürlükçiliğin Önlenmesi
Faktör 3	İnanç Turizmi Merkezleri ve Bu Merkezlere Ziyaretlerin Artırılması
Faktör 4	İnanç Turizmi Merkezlerinin Yörede Yaşayanlara Etkisi ve Ziyaret Edilememesi Nedenleri
Faktör 5	İnanç Turizminin Geliştirilmesinde Yararlanılabilecek Yöntemler
Faktör 6	Evtad-1 Erbaa Şehirleri

Evtad-1 Erbaa Kavramı Ölçeğinin Faktör Analizi Sonuçları

Tablo 5. Evtad-1 Erbaa Kavramı Ölçeği Faktör Analizi Sonuçları

Faktörlerin Yük Değerleri	
Madde No	Faktör 1
47	0,862
50	0,854
51	0,840
52	0,798
46	0,785
48	0,755
54	0,740
53	0,727
49	0,676
45	0,620
Faktörün Ölçeği Açıkladığı Varyans (%)	59,216
KMO	0,925
Barlet Küresellik Testi Ki Kare	2048,578

Sd	45
P	0,000

Yapılan faktör analizinin uygunluğunu incelemek için yapılan Keiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett Sphericity testi sonuçları anlamlı çıkmıştır. KMO katsayısı 0,925 ve Barlett testi için anlamlılık $p < 0,05$ olarak tespit edilmiştir. Ölçeğin faktör analizi için uygun olduğu ortaya çıkmaktadır. Yapılan faktör analizi sonucu Evtad-1 Erbaa Kavramı Ölçeğinin faktör analizi için olduğu ve 1 faktörden oluştuğu görülmektedir.

Ölçek maddelerin içerikleri incelenerek faktöre ad verilmiştir. Evtad-1 Erbaa Kavramı Ölçeğinin faktörü "Anadolu'nun birçok yerinde yetişen ilmi, felsefi ve dünya görüşleri üzerinden herkes tarafından tanınan Evtad-1 Erbaa'nın kültür ve inanç turizmi kapsamında katkıları fazladır.", "Evtad-1 Erbaa'nın külliye ve türbelerinin ziyaret edilmesi kültürel açıdan önem arz eder.", "Evtad-1 Erbaa'nın yaşadıkları yerleri ve metfun buldukları türbeleri ziyaret edip dinî ritüellere katılmak önemlidir." ve "Evtad-1 Erbaa'nın isimlerinin buldukları illerdeki üniversiteye verilmesi önemlidir." gibi tutum cümleleri bulunmaktadır. Bundan dolayı faktöre Evtad-1 Erbaa ve Önemi adı verilmiştir.

Tablo 6. Evtad-1 Erbaa Kavramı Ölçeğinin Faktör Adları

Faktörün Adı	
Faktör 1	Evtad-1 Erbaa ve Önemi

Evtad-1 Erbaa Farkındalık Durumu Ölçeğinin Faktör Analizi Sonuçları

Tablo 7. Evtad-1 Erbaa Farkındalık Durumu Ölçeğinin Faktör Analizi Sonuçları

Madde No	Faktörlerin Yük Değerleri				
	Faktör 1	Madde No	Faktör 2	Madde No	Faktör 3
68	0,790	85	0,846	64	0,846
67	0,774	84	0,823	62	0,834
76	0,730	83	0,797	65	0,693
75	0,727	86	0,775		
77	0,721	82	0,711		
74	0,719	80	0,672		
69	0,717				
70	0,701				
63	0,685				
60	0,616				
Faktörün Ölçeği Açıkladığı Varyans (%)	29,283		21,507		12,526
KMO	0,916				

Barlet Küresellik Testi Ki Kare	3829,515
Sd	171
P	0,000

Yapılan faktör analizinin uygunluğunu incelemek için yapılan Keiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett Sphericity Testi sonuçları anlamlı çıkmıştır. KMO katsayısı 0,916 ve Barlett testi için anlamlılık $p < 0,05$ olarak tespit edilmiştir. Ölçeğin faktör analizi için uygun olduğu ortaya çıkmaktadır. Yapılan faktör analizi sonucu Evtad-1 Erbaa Farkındalık Durumu Ölçeğinin 3 faktörden oluştuğu görülmektedir.

Maddelerin içerikleri incelenerek faktörlere adlar verilmiştir. Evtad-1 Erbaa Farkındalık Durumu Ölçeğinin 1. faktörü "Hacı Bayram-ı Veli, toplumu tarım ve ziraata teşvik etmiş, onun bu teşviki Orta Asya'dan göçen Türklerin Anadolu'ya yerleşmesinde ve böylece Anadolu Türk birliğinin gerçekleşmesinde etkili olmuştur.", "Bayramilik, Anadolu topraklarında doğup büyüyen, bir Türk mutasavvıfı Hacı Bayram-ı Veli tarafından kurulmuş ilk tarikat olma özelliğini taşır.", "13. yüzyılın büyük mutasavvıf ve fikir adamı Hünkâr Hacı Bektaş Veli, Anadolu'nun Türkleşmesine önemli katkıları olan, Anadolu yaşantısına yön ve şekil veren halk önderlerindedir." ve "Bektaşilik, Hacı Bektaş Veli tarafından Anadolu'da 13. yüzyılda kurulmuş ve önemini günümüzde korumaktadır." gibi tutum cümleleri bulunmaktadır. Bundan dolayı 1. faktöre *Hacı Bektaş Veli ve Hacı Bayram-ı Veli'nin Felsefe ve Etkileri* adı verilmiştir. Ölçeğin 2. faktörü "Halvetilik, her kesimden insanı kucaklamayı amaçlayan bir kültürdür ve tasavvuf kültüründe çok fazla kolla çeşitlenmesinden dolayı "tarikat fabrikası" diye adlandırılmıştır.", "Şeyh Şaban-ı Veli'nin "Gelişiniz güle güle, gidişiniz güle güle, her işiniz güle güle." sözleri, Anadolu'nun günümüz kültüründe etkisini sürdürmektedir." ve "Şeyh Şaban-ı Veli, felsefesi ile Kastamonu'dan, İstanbul'a ve Anadolu'ya etki ederek Türk kültürünün şekillenmesinde önemli bir role sahiptir." gibi tutum cümleleri bulunmaktadır. Bundan dolayı 2. faktöre *Şeyh Şaban-ı Veli'nin Felsefe ve Etkileri* adı verilmiştir. Ölçeğin 3. faktörü "Mevlana Celaleddin Rumi, özellikle hoşgörüsüyle evrensel bir değerdir.", "Mevlana Celaleddin Rumi 'Cömertlik ve yardım etmede akarsu gibi ol. Şefkat ve merhamette güneş gibi ol. Başkalarının kusurunu örtmede gece gibi ol.' şeklindeki sözleriyle evrensel mesajlar vermiştir." gibi tutum cümleleri bulunmaktadır. Bundan dolayı 3. faktöre *Mevlâna Celaleddin Rumi'nin Felsefe ve Etkileri* adı verilmiştir.

Tablo 8. Evtad-1 Erbaa Farkındalık Durumu Ölçeğinin Faktör Adları

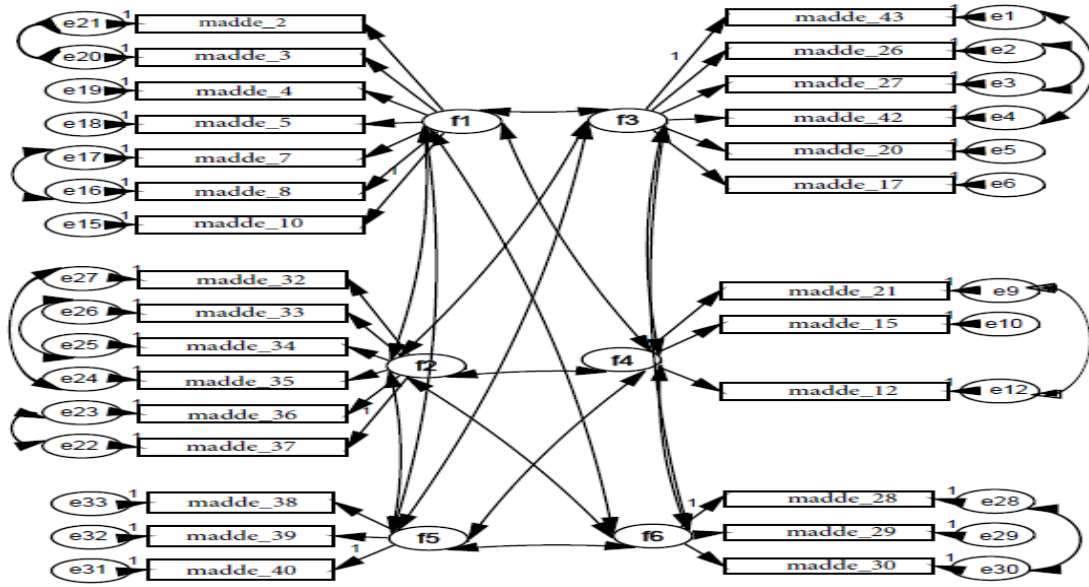
	Faktörün Adı
Faktör 1	Hacı Bektaş Veli ve Hacı Bayram-ı Veli'nin Felsefe ve Etkileri
Faktör 2	Şeyh Şaban-ı Veli'nin Felsefe ve Etkileri
Faktör 3	Mevlâna Celaleddin Rumi'nin Felsefe ve Etkileri

Doğrulayıcı Faktör Analizi

Ölçeğin ilk bölümünde 33 madde, ikinci bölümünde 10 madde ve üçüncü bölümünde 19 madde 296 kişilik ikinci çalışma grubu üzerinden Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yapılarak test edilmiştir. Ölçüm modeli kapsamında istatistiki olarak değerlendirilen t-

değerlerinin anlamlı olarak elde edilmesi, modelin kabul edilebilir ya da doğru olması için gerekli ama yeterli koşul değildir. Yapısal eşitlik modellemesi (YEM) kapsamında bir modelin tamamen kabul edilebilmesi için birtakım uyum iyiliği kriterlerine bakılması gerekmektedir. Schermelleh-Engel ve Moosbrugger'e (2003) göre kabul edilebilir ve mükemmel uyum kriterleri göz önünde bulundurularak analizler yapılmıştır. Literatürde en kabul gören; χ^2/df oranının beşten küçük olması kabul edilebilir uyum için yeterliyken, χ^2/df oranının üçten küçük olması ise modelin iyi uyuma sahip olduğunu gösterdiği söylenebilmektedir (Hair vd., 1998). GFI'nın 0.90'ı aşması iyi bir model göstergesi olarak değerlendirilir (Munro, 2005; Waltz, Strickland and Lenz, 1991). RMSEA'da indexin 0'a yakın değerler vermesi istendiğinden 0,10 ile 0,05 arası alacağı değerleri kabul edilebilir uyumu, 0,05'e eşit ve daha az değerleri ise iyi uyumu göstermektedir. SRMR örnekleme bulunan kovaryans matrisinin ve tahmin edilebilen kovaryans matrisinin korelasyon matrisine dönüştürülmesi ile ortaya çıkmaktadır. Ölçülen model sonucunda SRMR değeri 0,10'un altında olması durumunda kabul edilebilir uyumu, 0,05'ten daha küçük olması durumunda ise iyi uyumu göstermektedir. NFI değerinin 0,80'e kadar kabul edilebilir olduğuna dair görüşler vardır (Hooper vd., 2008).

İnanç Turizmi Ölçeğinin Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Şekil 1. İnanç Turizmi Ölçeğinin DFA Diyagramı

Doğrulayıcı faktör analizine ilişkin hesaplanan uyum iyiliği kriterleri Tablo 9'da gösterilmektedir.

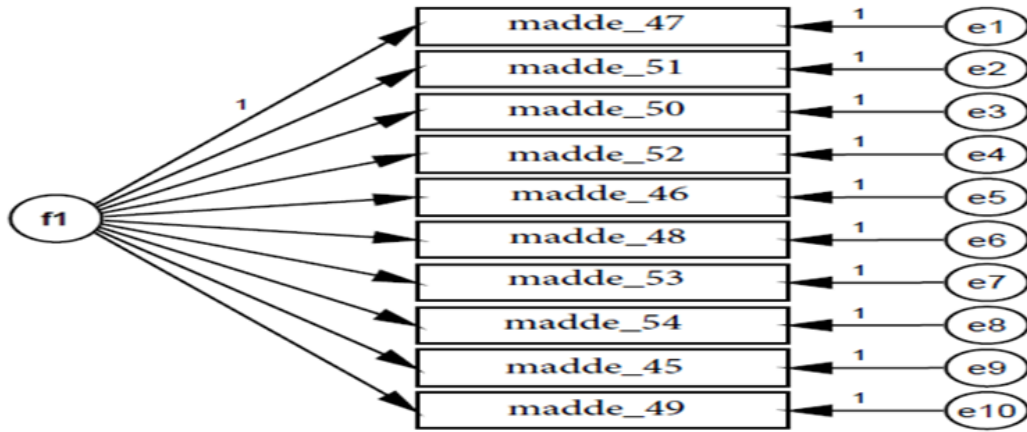
Tablo 9. Uyum İyiliği Sonuçları

X ² /df	p	RMSEA	CFI	GFI	AGFI	NFI	RMR	SRMR
1,353	0,000	0,035	0,972	0,907	0,884	0,902	0,044	0,05

Tablo 9 incelendiğinde χ^2/df oranının 1,353 olduğu görülmektedir. Modelin GFI değeri 0,907 olup iyi bir model göstergesi olarak değerlendirilir. RMSEA değeri 0,035'tir ve bu modelde RMSEA değeri iyi uyum aralığındadır. SRMR değerinin 0,05 olduğu görülmekte, buna göre bu modelin SRMR değeri kabul edilebilir uyum aralığındadır. DFA temel kriterleri sağlandığından modeldeki ilişkilerin örneklem verisi ile tutarlı olduğu görülmektedir. NFI değeri 0,902'dir ve kabul edilebilir değerdedir.

Analizler sonucunda İnanç Turizmi Ölçeğinde 5 maddenin uyum sağlamadığı görülmüş, ölçekten çıkarılmış ve madde sayısı 28 olmuştur.

Evtad-1 Erbaa Kavramı Ölçeğinin Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Şekil 2. Evtad-1 Erbaa Kavramı Ölçeğinin DFA Diyagramı

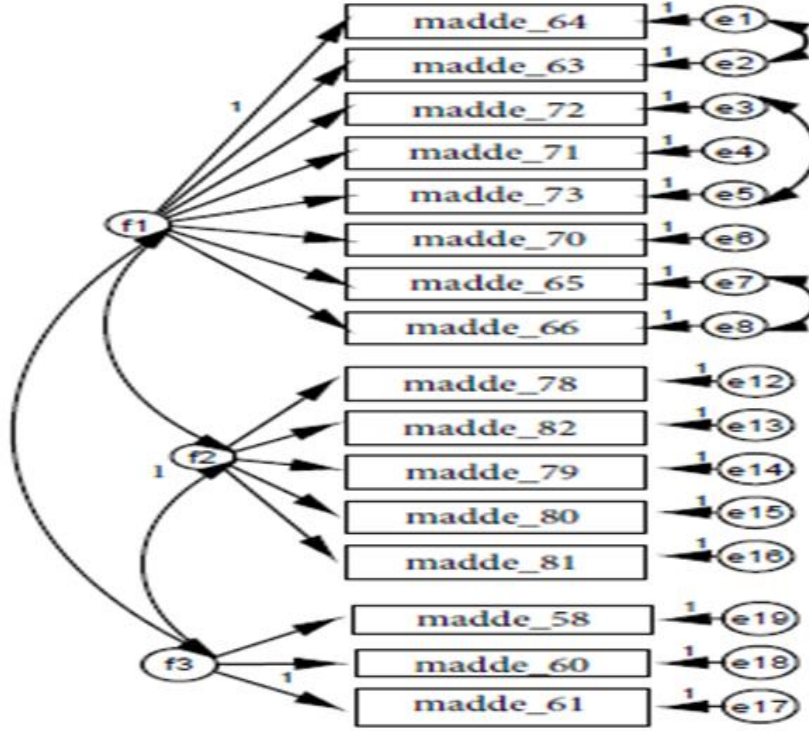
Doğrulayıcı faktör analizine ilişkin hesaplanan uyum iyiliği kriterleri Tablo 10'da gösterilmektedir.

Tablo 10. Uyum İyiliği Sonuçları

X ² /df	P	RMSEA	CFI	GFI	AGFI	NFI	RMR	SRMR
3,691	0,000	0,096	0,946	0,923	0,878	0,928	0,41	0,05

Tablo 10 incelendiğinde χ^2/df oranının 3,691 ve kabul edilebilir uyum aralığında olduğu görülmektedir. Modelin GFI değeri 0,923'tür ve iyi bir model göstergesidir. RMSEA değeri 0,096'dır ve bu modelde RMSEA değeri kabul edilebilir aralığındadır. SRMR değerinin 0,05 olduğu görülmekte, buna göre bu modelin SRMR değeri kabul edilebilir uyum aralığındadır. DFA temel kriterleri sağlandığından modeldeki ilişkilerin örneklem verisi ile tutarlı olduğu görülmektedir. NFI değeri 0,928'dir ve değer kabul edilebilir olduğu söylenebilir.

Evtad-1 Erbaa Farkındalık Durumu Ölçeğinin Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Şekil 3. Evtad-1 Erbaa Farkındalık Durumu Ölçeği DFA Diyagramı

Doğrulayıcı faktör analizine ilişkin hesaplanan uyum iyiliği kriterleri Tablo 11'de gösterilmektedir.

Tablo 11. Uyum İyiliği Sonuçları

X ² /df	p	RMSEA	CFI	GFI	AGFI	NFI	RMR	SRMR
2,901	0,000	0,08	0,938	0,901	0,862	0,908	0,05	0,05

Tablo 11 incelendiğinde χ^2/df oranının 2,901 ile iyi uyum aralığında olduğu görülmektedir. Modelin GFI değeri 0,901 olup iyi bir model göstergesi olarak değerlendirilmektedir. RMSEA değeri 0,08'dir ve bu modelde RMSEA değeri kabul edilebilir aralığındadır. SRMR değerinin 0,05 olduğu görülmekte, buna göre bu modelin SRMR değeri kabul edilebilir uyum aralığındadır. DFA temel kriterleri sağlandığı için modeldeki ilişkilerin örneklem verisi ile tutarlı olduğu görülmektedir. NFI değeri 0,908'dir ve bu değer kabul edilebilir değerde olduğu söylenebilir.

Analizler sonucunda 3 maddenin uyum sağlamadığı görülmüş ve ölçekten çıkarılmış, madde sayısı 16 olmuştur.

Sonuç ve Tartışma

İnanç turizmi ve Anadolu'nun dört manevi direği (Evtad-1 Erbaa) olarak kabul edilen Hz. Mevlâna Celaleddin Rumi, Hacı Bektaş Veli, Hacı Bayram-1 Veli ve Şeyh Şaban-1 Veli ile bu velilere ait müze, türbe ve külliye hakkında farkındalık oluşturmak; Evtad-1 Erbaa şehirleri olan Konya, Nevşehir, Ankara ve Kastamonu illerinde yaşayan 20 yaş ve üzeri farklı yaş grubundaki ve sosyo-ekonomik durumdaki bireyler tarafından bu unsurların bilinirlik ve farkındalık oranlarını ölçmek ve veri sağlamak amacıyla literatürde bu konuyla ilgili önceden geliştirilmiş bir ölçek bulunmaması nedeniyle ölçek geliştirilmesi ve geçerliliğinin sağlanması amacıyla ilk olarak ilgili literatür taraması yapıp uzman görüşü alınmış; ilk bölümü 43, ikinci bölümü 11, son bölümü ise 28 maddelik 3 bağımsız bölümden oluşan bir anket meydana getirilmiştir. Maddelerin hazırlanmasında uzman görüşleri doğrultusunda minör düzeyde düzeltmeler ve madde ilaveleri yapılmıştır. Daha sonra Konya, Nevşehir, Ankara ve Kastamonu illerinde 342 gönüllü katılımcıya pilot uygulama ve elde edilen verilerin analizleri yapılmıştır. Öncelikle Cronbach's Alpha ölçüm güvenilirliğine bakılmış, güvenilirlik katsayısı birinci bölümde 0,917, ikinci bölümde 0,879, üçüncü bölümde 0,918 bulunmuştur. Dolayısıyla ölçümlerin güvenilir olduğu; Normallik Anazinde ise İnanç Turizmi, Evtad-1 Erbaa Kavramı ve Evtad-1 Erbaa Farkındalık Durumu sonuçlarının normal dağılım gösterdiği görülmüştür. Ardından Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) yapılmıştır. Bu analiz sonuçlarına göre ölçeğin ilk bölümü olan İnanç Turizmi Ölçeğinin Faktör Analizinin uygunluğunu incelemek için yapılan Keiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett Sphericity testi sonuçları anlamlı çıkmış, KMO katsayısı 0,892 ve Barlett testi için anlamlılık $p < 0,05$ olarak tespit edilmiş, İnanç Turizmi Ölçeğinin 6 faktörden oluştuğu görülmüştür. İnanç Turizminin Kültürel ve Evrensel Etkileri, İnanç Turizminde Günöbirlikçiliğin Önlenmesi, İnanç Turizmi Merkezleri ve Bu Merkezlere Ziyaretlerin Artırılması, İnanç Turizmi Merkezlerinin Yörede Yaşayanlara Etkisi ve Ziyaret Edilememeye Nedenleri, İnanç Turizminin Geliştirilmesinde Yararlanılabilecek Yöntemler ve Evtad-1 Erbaa Şehirleri olarak adlandırılan bu faktörlerin AFA sonucunda toplam madde sayısı 10 madde çıkarılarak 33'e indirilmiştir. İkinci bölüm olan Evtad-1 Erbaa Kavramı Ölçeğinin yapılan faktör analizinin uygunluğunu incelemek için yapılan Keiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett Sphericity testi sonuçları anlamlı çıkmıştır. KMO katsayısı 0,925 ve Barlett testi için anlamlılık $p < 0,05$ olarak tespit edilmiştir. Ölçeğin faktör analizi için uygun olduğu ortaya çıkmış ve yapılan faktör analizi sonucu Evtad-1 Erbaa Kavramı Ölçeğinin 1 faktörden oluştuğu görülmüştür. Bu faktöre Evtad-1 Erbaa ve Önemi adı verilmiş AFA sonucunda 1 madde eksiltilerek bölümün madde sayısı 10'a düşürülmüştür. Ölçeğin son bölümü olan Evtad-1 Erbaa Farkındalık Durumu Ölçeğinin yapılan faktör analizinin uygunluğunu incelemek için yapılan Keiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett Sphericity testi sonuçları anlamlı çıkmış, KMO katsayısı 0,916 ve Barlett testi için anlamlılık $p < 0,05$ olarak tespit edilmiş, ölçeğin faktör analizi için uygun olduğu ortaya çıkmış, Evtad-1 Erbaa Farkındalık Durumu Ölçeğinin 3 faktörden oluştuğu görülmüştür. Faktörlere sırasıyla Hacı Bektaş Veli ve Hacı Bayram-1 Veli'nin Felsefe ve Etkileri, Şeyh Şaban-1 Veli'nin Felsefe ve Etkileri ve Mevlana Celaleddin Rumi'nin Felsefe ve Etkileri olarak adlandırılan faktörlerin toplam madde sayısı AFA sonucunda toplam madde

sayısı 9 madde çıkarılarak 19 maddeye indirilmiştir. Son olarak Evtad-1 Erbaa şehirlerinde 296 gönüllü katılımcıya doğrulayıcı anket uygulaması yapılmış, elde edilen veriler Doğrulayıcı Faktör Analizine (DFA) tabi tutulmuştur. Her bölümün uyum iyiliğine bakılmış ve DFA sonucunda ilk bölümden 5, son bölümden 3 madde çıkarılmıştır. Sonuç olarak "Evtad-1 Erbaa (Anadolu'nun Dört Manevi Direği) Konusunda Farkındalık Düzeyi Ölçeği"nde ilk bölüm 28, ikinci bölüm 10, son bölüm 16 madde olarak belirlenmiş ve ölçeğe son şekli verilmiş; yerel ve ulusal düzeyde farkındalığı belirlemek için uygun, geçerli ve güvenilir olduğu görülen ölçek bölümleri tablo hâline getirilmiştir:

Tablo 12. Evtad-1 Erbaa (Anadolu'nun Dört Manevi Direği) Konusunda Farkındalık Düzeyi Ölçeği (Giriş Bölümü)

Sayın Katılımcı,

Bu anket, Anadolu'muzun dört manevi direği (Evtad-1 Erbaa) olarak kabul edilen Hz. Mevlâna Celaleddin Rumi, Hacı Bektaş Veli, Hacı Bayram-ı Veli ve Şeyh Şaban-ı Veli ile bu velilere ait müze, türbe ve külliyeler hakkında farkındalık oluşturmak; Konya, Nevşehir, Ankara ve Kastamonu illerinde yaşayan 20 yaş ve üzeri farklı yaş grubundaki ve sosyo-ekonomik durumdaki bireyler tarafından bu unsurların bilinirlik ve farkındalık oranlarını ölçmek ve veri sağlamak amacıyla hazırlanmıştır.

Anket, demografik durum bilgisinin ardından 3 bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm, inanç turizminin kültürel, sosyal ve ekonomik yapı üzerindeki etkilerini; ikinci bölüm, Evtad-1 Erbaa kavramının farkındalık düzeyini; üçüncü bölüm, Evtad-1 Erbaa'ya ait farkındalık durumunu ölçmek amacıyla hazırlanmıştır. Elde edilen bulgular yalnız bu araştırmada kullanılacaktır. Ankete verilecek yanıtlar, araştırmanın amacı dışında kullanılmayacak olup ankette isim belirtilmesi gerekmemektedir. Değerli vaktinizi ayırıp ankete verdiğiniz yanıtlar dolayısıyla teşekkür ederiz.

Ümit ÇELEBİCAN

Kastamonu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Öğrencisi

Dr. Öğretim Üyesi Muharrem AVCI

Kastamonu Üniversitesi

Turizm Fakültesi

Danışman

Tablo 13. Demografik Durum Bilgisi

1. Cinsiyetiniz? Kadın Erkek	2. Doğum Yılıınız? 1925-1945 1946-1964 1965-1979 1980-1995 1996-2002
3. Medenî Durumunuz? Evli Bekâr	4. Ankete hangi ilden katıldığınızı seçiniz. Konya Nevşehir Ankara Kastamonu
5. Memleketiniz? Konya Nevşehir Ankara Kastamonu Diğer ...	6. Eğitim Durumunuz? İlköğretim (ilkokul / ortaokul) Ortaöğretim (Lise) Ön Lisans / Lisans Lisansüstü Doktora
7. Mesleğiniz? Çalışmıyor Ev Hanımı Öğrenci Serbest Meslek Özel Sektör Kamu Çalışanı	8. Gelir Durumunuz? 0-8500 TL 8501-9500 TL 9501-13500 TL 13501-17500 TL 17501ve daha fazla
9. Aşağıdaki cümleler, Evtad-1 Erbaa'ya ait inanç turizmi merkezlerinin bilinirlik ve	

<p>ziyaret durumları ile ilgilidir. Size uygun bölümü seçiniz.</p> <p>Mevlana Müzesi Adını Duymadım. Adını Duydum fakat Ziyaret Etmedim. Ziyaret Ettim.</p> <p>Hacı Bektaş Veli Türbesi Adını Duymadım. Adını Duydum fakat Ziyaret Etmedim. Ziyaret Ettim.</p> <p>Hacı Bayram-ı Veli Külliyesi Adını Duymadım. Adını Duydum fakat Ziyaret Etmedim. Ziyaret Ettim.</p> <p>Şeyh Şaban-ı Veli Külliyesi Adını Duymadım. Adını Duydum fakat Ziyaret Etmedim. Ziyaret Ettim.</p>	<p>10. Aşağıdaki cümleler, Evtad-1 Erbaa'ya ait anma tören ve etkinliklerine katılma durumu ile ilgilidir. Size uygun bölümü seçiniz.</p> <p>Şeb-i Arus olarak bilinen Hz. Mevlana'nın Vuslat Yılı Dönümü Uluslararası Anma Törenleri Törenler Hakkında Bilgim Yok. Törenler Hakkında Bilgim Var fakat Törenlere Katılmadım. Törenlere Katıldım.</p> <p>Uluslararası Hacı Bektaş Veli Anma Törenleri ve Kültür Sanat Etkinlikleri Törenler Hakkında Bilgim Yok. Törenler Hakkında Bilgim Var fakat Törenlere Katılmadım. Törenlere Katıldım.</p> <p>Hacı Bayram-ı Veli Anma Etkinlikleri Törenler Hakkında Bilgim Yok. Törenler Hakkında Bilgim Var fakat Törenlere Katılmadım. Törenlere Katıldım.</p> <p>Uluslararası Şeyh Şaban-ı Veli ve Kastamonu Evliyalarını Anma Haftası Etkinlikleri Törenler Hakkında Bilgim Yok. Törenler Hakkında Bilgim Var fakat Törenlere Katılmadım. Törenlere Katıldım.</p>
--	---

Tablo 14. İnanç Turizmi Ölçeği (Bölüm 1)

Aşağıdaki cümleler inanç turizminin kültürel, sosyal ve ekonomik yapı üzerindeki etkileri ölçmeye yöneliktir. Size uygun bölümü seçiniz.

Kesinlikle Katılmıyorum: 1 Katılmıyorum: 2 Orta Düzeyde Katılıyorum: 3 Katılıyorum: 4 Kesinlikle Katılıyorum: 5   1   2   3   4   5

İnanç turizmi farklı kültürlerle karşı hoşgörüyü artırır.

İnanç turizmi ahlaki değerlerin gelişmesine katkı verir.

İnanç turizmi toplumdaki zararlı alışkanlıkların azalmasına katkı verir.

İnanç turizmi kültürel mirasın korunmasına ve gençlere aktarılmasına katkı verir.

İnanç turizmi sanat etkinliklerinin gelişmesine katkı verir.

İnanç turizmi kültür etkinliklerinin gelişmesine katkı verir.

İnanç turizmi, evrensel barışın sağlanmasına katkı verir.

Turistlerin inanç turizmi talebini günü birlikçi olarak karşılamalarını engellemek için inanç turizmi potansiyeline sahip illerde destinasyonlar oluşturulmalıdır.

Turizm fakülteleri, turistlerin inanç turizmi talebini günü birlikçi olarak karşılamalarını engellemek için daha etkin çalışmalar yürütmelidir.

Turizm müdürlükleri, turistlerin inanç turizmi talebini günü birlikçi olarak karşılamalarını engellemek için daha etkin çalışmalar yürütmelidir.

Valilikler, turistlerin inanç turizmi talebini günü birlikçi olarak karşılamalarını engellemek için daha etkin çalışmalar yürütmelidir.

Belediyeler, turistlerin inanç turizmi talebini günü birlikçi olarak karşılamalarını engellemek için daha etkin çalışmalar yürütmelidir.

Turizm acenteleri, turistlerin inanç turizmi talebini günü birlikçi olarak karşılamalarını engellemek için daha etkin çalışmalar yürütmelidir.

İnanç turizmi merkezlerinin ve çevresinin temizliği, buraların ziyaret edilmesinde ve turist memnuniyetinde önemli bir etkidir.

Türkiye, inanç turizmi merkezleri bakımından yüksek potansiyele sahiptir.

Konya, inanç turizmi merkezleri bakımından yüksek potansiyele sahiptir.

Engelli bireylerin inanç turizmi merkezlerini ziyaret edebilmelerini sağlamak için buralarda düzenlemelerin artırılması gerekmektedir.

İnanç turizmi, yaz ve kış turizmi gibi kitle turizmlerinin aksine yılın dört mevsiminde gerçekleştirilebilir.

İnanç turizmi merkezi bulunduğu yörenin tanıtımında önemli bir yere sahiptir.

İnanç turizmi merkezleri ziyaretler esnasında zarar görmektedir.

İnanç turizmi hayat pahalılığına neden olur.

İnanç turizmi yörede yaşayanların ailevi yaşantılarını olumsuz yönde etkiler.

Reklam ve tanıtımlar, inanç turizminin geliştirilmesinde en önemli yoldur.

Sosyal medya, inanç turizminin geliştirilmesinde en önemli yoldur.

Eğitim, inanç turizminin geliştirilmesinde en önemli yoldur.

Nevşehir, inanç turizmi merkezleri bakımından yüksek potansiyele sahiptir.

Ankara, inanç turizmi merkezleri bakımından yüksek potansiyele sahiptir.

Kastamonu, inanç turizmi merkezleri bakımından yüksek potansiyele sahiptir.

Tablo 15. Evtad-ı Erbaa Kavramı Ölçeği (Bölüm 2)

Aşağıdaki cümleler Evtad-ı Erbaa kavramının farkındalık düzeyini ölçmeye yöneliktir. Size uygun bölümü seçiniz.

Kesinlikle Katılmıyorum: 1 Katılmıyorum: 2 Orta Düzeyde Katılıyorum: 3 Katılıyorum: 4 Kesinlikle Katılıyorum: 5 1 2 3 4 5

Evtad-ı Erbaa'nın külliye ve türbelerinin ziyaret edilmesi kültürel açıdan önem arz eder.

Evtad-ı Erbaa, ziyarete gelenlerin manevi anlamda huzur bulmalarını sağlar.

Evtad-ı Erbaa'nın türbe, makam, müze, dergâh, ev ve külliyelerinin hem bulunduğu illerdeki insanlara hem de ziyarete gelen turistlere maddi ve manevi etkileri vardır.

Evtad-ı Erbaa'yı ziyarete gelenler, yörede yaşayan halkın ekonomik kalkınmasına katkı verir.

Anadolu'nun birçok yerinde yetişen ilmi, felsefi ve dünya görüşleri üzerinden herkes tarafından tanınan Evtad-ı Erbaa'nın kültür ve inanç turizmi kapsamında katkıları fazladır.

Evtad-ı Erbaa'nın yaşadıkları yerleri ve metfun buldukları türbeleri ziyaret edip dini ritüellere katılmak önemlidir.

Anadolu kültüründe tasavvuf anlayışı etkili ve önemli olmuştur.

Evtad-ı Erbaa, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde sultanları etkileyerek Anadolu kültürüne kendi felsefe ve görüşleriyle yön vermişlerdir.

Mevlana Celaleddin Rumi, Hacı Bektaş Veli, Hacı Bayram-ı Veli ve Şeyh Şaban-ı Veli Anadolu'nun dört manevi direğidir.

Evtad-ı Erbaa'nın isimlerinin buldukları illerdeki üniversiteye verilmesi önemlidir.

Tablo 16. Evtad-ı Erbaa Farkındalık Durumu Ölçeği (Bölüm 3)

Aşağıdaki cümleler Evtad-ı Erbaa'ya (Hz. Mevlâna Celaleddin Rumi, Hacı Bektaş Veli, Hacı Bayram-ı Veli ve Şeyh Şaban-ı Veli) ait farkındalık durumuna yöneliktir. Size uygun bölümü seçiniz.

Kesinlikle Katılmıyorum: 1 Katılmıyorum: 2 Orta Düzeyde Katılıyorum: 3 Katılıyorum: 4 Kesinlikle Katılıyorum: 5 1 2 3 4 5

Katılıyorum: 4 Kesinlikle Katılıyorum: 5

Hoca Ahmed Yesevi'nin Türkistan'da açtığı kaynaştırıcı ve bütünleştirici yol, Hacı Bektaş Veli vasıtasıyla Anadolu ve Balkanlara uzanmıştır.

Aslen Horasanlı olup Nişabur'da doğduğu bilinen Hacı Bektaş Veli, Anadolu'ya gelip yerleşmiştir.

Hacı Bayram-ı Veli, Anadolu'da siyasî çalkantıların, dinî, ahlaki ve sosyal bozuklukların baş göstermesi ile ortaya çıkan yozlaşmayı tasavvuf aracılığıyla sonlandırmak için çalışmıştır.

Hacı Bayram-ı Veli, Bayramilik ile topluma hizmeti esas alan dinamik bir tasavvuf felsefesini ortaya koyduğu söylenebilir.

Hacı Bayram-ı Veli, toplumu tarım ve ziraata teşvik etmiş, onun bu teşviki Orta Asya'dan göçen Türklerin Anadolu'ya yerleşmesinde ve böylece Anadolu Türk birliğinin gerçekleşmesinde etkili olmuştur.

Bayramilik, Anadolu topraklarında doğup büyüyen, bir Türk mutasavvıfı – Hacı Bayram-ı Veli- tarafından kurulmuş ilk tarikat olma özelliğini taşır.

13. yüzyılın büyük mutasavvıf ve fikir adamı Hünkâr Hacı Bektaş Veli, Anadolu'nun Türkleşmesine önemli katkıları olan, Anadolu yaşantısına yön ve şekil veren halk önderlerindedir.

Bektaşilik, Hacı Bektaş Veli tarafından Anadolu'da 13. yüzyılda kurulmuş ve önemini günümüzde korumaktadır.

Halvetilik, her kesimden insanı kucaklamayı amaçlayan bir kültürdür ve tasavvuf kültüründe çok fazla kolla çeşitlenmesinden dolayı "tarikat fabrikası" diye adlandırılmıştır.

Uluslararası Şeyh Şaban-ı Veli ve Kastamonu Evliyalarını Anma Haftası Etkinlikleri, Türk kültürünün gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir role sahiptir.

Şeyh Şaban-ı Veli'nin "Gelişiniz güle güle, gidişiniz güle güle, her işiniz güle güle." sözleri, Anadolu'nun günümüz kültüründe etkisini sürdürmektedir.

Şeyh Şaban-ı Veli, felsefesi ile Kastamonu'dan, İstanbul'a ve Anadolu'ya etki ederek Türk kültürünün şekillenmesinde önemli bir role sahiptir.

Şeyh Şaban-ı Veli Külliyesi'nin avlusunda bulunan Asa Suyu'nun kutsiyetine ve şifalı olduğuna inanılır.

Mevlana Celaleddin Rumi, özellikle hoşgörüsüyle evrensel bir değerdir.

Mevlana Celaleddin Rumi "Cömertlik ve yardım etmede akarsu gibi ol. Şefkat ve merhamette güneş gibi ol. Başkalarının kusurunu örtmede gece gibi ol." şeklindeki sözleriyle evrensel mesajlar vermiştir.

Şeb-i Arus olarak bilinen Hz. Mevlana'nın Vuslat Yıl Dönümü Uluslararası Anma Törenleri, Türk kültürünün gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir role sahiptir.

Sınırlılık ve Öneriler

Literatürde Evtad-ı Erbaa üzerine geliştirilen ilk ölçek olması dolayısıyla Evtad-ı Erbaa (Anadolu'nun Dört Manevi Direği) Konusunda Yerel Halkın Farkındalık Düzeyi Ölçeği adıyla geliştirilen bu ölçeğin eksikleri ya da sınırlılıkları bulunabilir. Örneğin ölçeğin anket aşaması yüz yüze gerçekleştirilmemiştir. Bu durum, uygulanan anketlerin katılımcılarını teknolojiyi kullanma becerisine sahip katılımcılarla sınırlandırmış olabilir. Ayrıca Mevlâna, Hacı Bektaş Veli, Hacı Bayram-ı Veli ve Şeyh Şaban-ı Veli gibi inanç turizmi bakımından önemli bir yere sahip zatlarla ilgili ayrı ayrı ölçekler geliştirilebilir veya tasavvufta Aktab-ı Erbaa (Dört Kutub) olarak bilinen; Abdülkâdir-i Geylânî, Seyyid Ahmed Rufâî, Seyyid Ahmed Bedevî ve İbrahim-i Dessûkî ile ilgili inanç turizmi kapsamında benzer bir çalışma yapılabilir.

Kaynakça

- Aaker, D.A., Kumar, V. & Day, G.S., (2007). *Marketing research*, 9. Edition, John Wiley & Sons, Danvers.
- Adar, Ç. (2012). Halvetilikte müziğe karşı inanç ve tutumların incelenmesi.
- Alkan, H. (2019). IV. uluslararası Hacı Bayram-ı Velî sempozyumu 11 mart 2019, Ankara. *AKADEMİAR Akademik İslam Araştırmaları Dergisi*, (6), 227-230.
- Arslan, H., & Ussainova, A. (2021). Hoca Ahmet Yesevî'de âlim ve sûfî tiplmesi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 8(3), 854-865.
- Avcı, M. & Doğan, R. (2020). Evtad-ı erbaa'nın kültür turizmi içerisindeki yeri, bilinirlik düzeyi: Kastamonu örneği. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 208-227.
- Başoda, A., & Aylan, S. (2014). Turistlerin karar verme sürecinin amaca yönelik davranış modeli ile değerlendirilmesi: Mevlana Şeb-i Arus törenleri örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 25(1), 88-104.
- Baykan, E. (2007). Kültür turizmi ve turizmin kültürel varlıklar üzerindeki etkileri. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, (2), 30-49.
- Büyükoztürk, Ş. (2005). Anket Geliştirme. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*. 3(2);133-151.
- Çağatay, N. (1983). Mevlânânın yazı dili niçin Farsça'dır. *Belleten*, 47(185), 37-46.
- Çalışkan, E. (2017). *Hacı Bayram Veli ve Bayramiliğin Osmanlı İmparatorluğu'nda siyaset ve devlet yönetimine etkisi*. I. Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Cilt: I, 379-392.
- Çam, O. & Çılinoğlu, H. (2020). İnanç turizmi merkezi olarak Mevlana müzesi ile Şeyh Şaban-ı Veli külliyesi'nin değerlendirilmesi. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5 (2), 342-357.
- Çılinoğlu, H. & Helveci, Ü. (2022). İnanç turizminde merkezler ve bölge insanının bu merkezlerle etkileşimi: Kastamonu örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 11 (3), 1515-1542. doi: 10.15869/itobiad.1130416.
- Duran, H. (2010). Velayetname'ye göre Hacı Bektaş Veli. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (55).
- Göktaş, V. & Alkan, H. (2019). *Hacı Bayram-ı Velî / IV. Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu*, İlâhiyât Yayınları, Ankara.
- Güzel, Ö. (2016). Turistik ürün çeşitlendirmesi kapsamında yeni bir dinamik: İnanç turizmi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 2 (2), 87-100.
- Hooper, D., Coughlan, J. & Mullen, M. (2008). Structural equation modelling: Guidelines for determining model fit. *Electronic Journal of Business Research Methods*, 6(1), 53-60.
- İbret, Ü., Aydınözü, D., & Uğurlu, M. (2015). Kastamonu şehrinde kültür ve inanç turizmi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (32), 239-269.
- İslamoğlu, A. H. & Alnuaçık, Ü. (2019). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Karagöz, K. (2008). Türkiye'nin turizm potansiyeli: Çekim modeli yaklaşımı. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 19(2), 149-156.
- Karakaya, İ. (2012). Bilimsel araştırma yöntemleri. A. Tanrıoğen (Ed.) *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.

ÇELEBİCAN, Ü. ve AVCI, M. (2024). Evtad-ı Erbaa (Anadolu'nun Dört Manevi Direği) Konusunda Yerel Halkın Farkındalık Düzeyinin Ölçülmesine Dair Ölçek Geliştirme. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 7(3): 549-570.

- Kaygusuz, İ. (2020). Cumhuriyet dönemi Mevleviliğinde yapısal dönüşümün kaynakları ve günümüz Mevleviliği. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, Türkiye'de Güncel Sekülerleşme Araştırmaları, 162-192.
- Korkmaz, S. (2001). Ahmed Yesevî ve Hacı Bektaş Velî. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(11), 325-355.
- Kozak, N., Kozak, M. A. & Kozak M. (2021). *Genel turizm ilkeler ve kavramlar*, 23. Baskı, Detay Yayıncılık.
- Küçüközyiğit, U. (2015). Hacı Bektaş Veli anma törenleri ve kültür sanat etkinlikleri hakkındaki haberler: bir içerik analizi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, (75), 29-48.
- Malhotra, N. K. (2004). *Marketing research an applied orientation*, 4. Edition, Pearson Prentice Hall, New Jersey.
- Munro, B. H. (2005). *Statistical methods for health care research (Vol. 1)*. lippincott williams & wilkins.
- Saçlı, Ç., & Ersöz, B. (2019). Şeb-i Arus törenlerine katılan yerli turistlerin kültür turisti tipolojileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (41), 84-95.
- Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H., & Müller, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of psychological research online*, 8(2), 23-74.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics (6th ed.)*. Boston, MA: Pearson.
- Tan, F. Z., & Yıldırım, C. (2019). İnanç turizmi: Kastamonu ili turizm alt yapısına katkısı. *International Journal of Contemporary Tourism Research*, 3(1), 83-91.
- Toklu, S., & Pekerşen, Y. (2020). Ziyaretçilerin şeb-i arus Mevlana'yı anma törenlerine katılım nedenlerinin demografik özellikler açısından incelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 24(2), 289-311.
- TÜİK (2022). İl, yaş grubu ve cinsiyete göre nüfus. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=45500> ET: 30.11.2022.
- Ural, A., Kılıç, İ. (2011). *Bilimsel araştırma süreci ve SPSS ile veri analizi*, Detay Yayıncılık.
- Waltz, CE, Strickland, O.L., & Lenz, E.R. (1991). *Measurement in nursing research (2nd ed.)*. Philadelphia: F.A. Davis.
- Yaran, C. (2007). *Mevlana'nın yedi öğüdü: Evrensel erdemler, kozmik temellendirmeler ve aidiyet meselesi*. *Journal of Istanbul University Faculty of Theology*, (16), 21-48.
- Zikmund, W. G. (1997). *Business research methods*, 5. Edition, The Dryden Press, Orlando.